

VERTIKALNI OKVIR ZA POUČEVANJE GOVORNEGA NASTOPANJA V OSNOVNI ŠOLI ZA CELOVITO OBLIKOVANJE GOVORK IN GOVORCEV¹

V prispevku obravnavava predlog za poučevanje govornega nastopanja v osnovni šoli. Kot eno ključnih točk poudariva pomen procesnega in celovitega usvajanja govornega nastopanja v okviru osnovnošolske vertikale, ki ga osvetliva skozi obravnavo nekaterih skupnih točk med antičnim modelom retoričnega izobraževanja in sodobnimi konceptualizacijami govornega sporazumevanja. V drugem delu predstavlja nekatera problemska mesta v veljavnem učnem načrtu, skupaj s tristopenjskim okvirom za poučevanje govornega nastopanja. Meniva, da tako zamišljen pristop omogoča uspešnejše razvijanje zmožnosti suverena in avtentičnega javnega nastopanja.

Ključne besede: osnovna šola, pouk slovenščine, govorno nastopanje, vertikalno poučevanje, retorika

A Vertical Framework for Teaching Oral Performance in Primary School: Towards a Comprehensive Formation of Speakers

This paper discusses a proposal for teaching oral performance in primary school. As one of the critical points, we stress the importance of a process-oriented and comprehensive acquisition of oral performance within the primary school, which we highlight through a discussion of some of the common points between the ancient model of rhetorical education and contemporary conceptualizations of oracy. In the second part, we present some of the problem areas in the current curriculum, together with a three-step framework for teaching oral performance. This approach allows for a more successful development of the ability to speak confidently and authentically in public.

Keywords: primary school, teaching Slovene, oral presentation, vertically based teaching, rhetoric

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa Edukacijske raziskave (št. P5-0106), ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije, ter s finančno podporo Ministrstva za vzgojo in izobraževanje, po pogodbi št. C3350-24-431002.

1 Uvod

Prenova sistema vzgoje in izobraževanja v Sloveniji, ki formalno poteka od začetka leta 2023, se je v prvem obdobju osredinila na posodobitev vseh učnih načrtov v izobraževalni vertikalni. Na podlagi krovnega dokumenta *Izhodišča za prenovu učnih načrtov v osnovni šoli in gimnaziji* (v nadaljevanju: *Izhodišča*, Ahačič idr. 2022) v okviru predmetnih kurikularnih skupin trenutno poteka priprava predlogov za posodobitev učnih načrtov. S prispevkom, ki temelji na najinem več kot dvajsetletem ukvarjanju z raziskovanjem ter s poučevanjem retorike, argumentacije in slovenščine, želiva prispevati podlage za oblikovanje ciljev in standardov pri osnovnošolskem pouku slovenščine, ki so povezani s sistematičnim in celovitejšim razvijanjem zmožnosti govornega nastopanja (v nadaljevanju: GN). Pri tem se ozreva v antične in sodobne koncepte njegovega poučevanja, veljavni učni načrt za slovenščino proučiva z vidika razvoja zmožnosti GN v vseh treh vzgojno-izobraževalnih obdobjih (v nadaljevanju: VIO) in prikaževa predlog vertikalnega okvira za poučevanje GN v osnovni šoli. Spoznanja v prispevku sva oprli na tri poudarke prenovе učnih načrtov. Prvi je v *Izhodiščih* (Ahačič idr. 2022) posebej izpostavljen koncept splošne izobrazbe z epistemološko in socialnoetično dimenzijo, ki ga avtorji utemeljujejo tudi na neohumanističnih podlagah skupaj z antično idejo svobodne izobrazbe in aktivnega delovanja v sodobni družbi (Ahačič idr. 2022: 3). Drugi poudarek predstavlja v *Izhodiščih* pogosto poudarjeno načelo horizontalne in vertikalne povezanosti učnih načrtov, ki je ena temeljnih zahtev kurikularne prenovе (Ahačič idr. 2022: 6) in tudi pričakovani učiteljev (Ahačič idr. 2022: 9) ter ena od značilnosti retorične pedagogike. Tretji poudarek osvetljuje glavni namen prispevka, to je oblikovati celovitejši pristop k razvijanju sporazumevalne zmožnosti učencev kot ene od posameznikovih univerzalnih veščin, ki so v sodobnem času ključne za uspešno delovanje v družbi in ki jih skladno z *Izhodišči* mora sistem splošnega izobraževanja nuditi vsakemu posamezniku (Ahačič idr. 2022: 4). V tem pogledu je prav klasična retorika, ki (javno) govorno nastopanje opredeljuje kot kompleksno družbeno prakso, katere sistematično usvajanje se oblikuje znotraj izobraževalnega sistema, za sodobni čas nadvse aktualna. Na eni strani je njena temeljna in brezčasna značilnost, da gre v javni govorni izpostavitvi vsakič za utelešeno izkušnjo v času in prostoru. Zato se retorika kot disciplina brez težav odziva na vsakokratne družbeno-kulturne posebnosti in v sodobnem času vključuje tudi nove oblike in prostore (javnega) sporazumevanja, ki jih predstavljajo zlasti tehnološko podprti javni prostori (omrežja in platforme) z multimodalnimi, globalnimi, večkulturnimi in večjezičnimi sporazumevalnimi praksami ter orodji umetne inteligence. Na drugi strani pa je retorika kot praksa javnega prepričevanja najprej zmožnost poslušanja in kritične presoje ter šele nato govora. Govorni nastop lahko razumemo tudi kot rezultat govorčevega odziva (odgovora) na potrebe sogovorca (publike), ki s seboj prinaša družbeno odgovornost za artikuliran premislek in iskanje skupnih ciljev (Zarefsky 2014: 53). Zato oblikovanje govornika kot temeljni cilj retoričnega izobraževanja presega razvijanje zmožnosti GN le za individualne potrebe uspešnega prepričevanja, čeprav je, kot bova pokazali v nadaljevanju, tesno povezan s posameznikovim (jezikovnim) kultiviranjem.

Precej bolj kot k slednjemu se namreč usmerja k vzgoji posameznika za družbeno delovanje, k razumevanju, da se pojmi in prakse državljanstva, družbenih vrednot, skupnosti oblikujejo in udejanjajo skozi retorično delovanje, torej, kaj in kako govorimo drug z drugim (Kock in Villadsen 2017: 3).

2 Govorno nastopanje in retorična zmožnost

Z GN se učenci pri pouku slovenščine srečujejo od prvega razreda dalje, zato je o ciljih in pristopih njegovega uresničevanja smiselno razmišljati na ravni celotne devetletke.² Sodobne raziskave namreč kažejo, da na uspešnost razvijanja GN oziroma učinkovitega govornega sporazumevanja vpliva tudi njegovo eksplicitno in sistematično poučevanje (Millard in Menzies 2016; Doherty 2023), historično pa je tak pristop utemeljen v dolgi tradiciji retoričnega izobraževanja. Modeli antičnega retoričnega izobraževanja so temeljili na poučevanju načel GN kot oblike državljske vzgoje. Na ravni didaktičnih pristopov so vključevali sistematično zasnovane dejavnosti branja, poslušanja in tvorjenja besedil ter govornega sporočanja, ki so se neposredno navezovala na poučevanje literature, filozofije, zgodovine. V zadnjih dvajsetih letih klasična retorika kot učna vsebina pridobiva vse večjo veljavo (Holmes-Henderson idr. 2022). Zaradi celovitosti retoričnega sistema je pripoznana kot ena od ključnih vsebin za vzajemno uresničevanje vzgojno-izobraževalnih ciljev, povezanih zlasti s kritičnim razmišljanjem, aktivnim državljanstvom in jezikovnimi zmožnostmi (Kock in Villadsen 2017; Rutten in Soetaert 2013). Hkrati omogoča tudi doseganje temeljnih vzgojnih smotrov, saj se kot družbena in kulturna praksa dotika ključnih predpostavk neohumanističnega izobraževanja, ki poleg kulture, socializacije in opolnomočenja posameznika v ospredje postavlja tudi njegovo emancipacijo (prim. Biesta 2012).

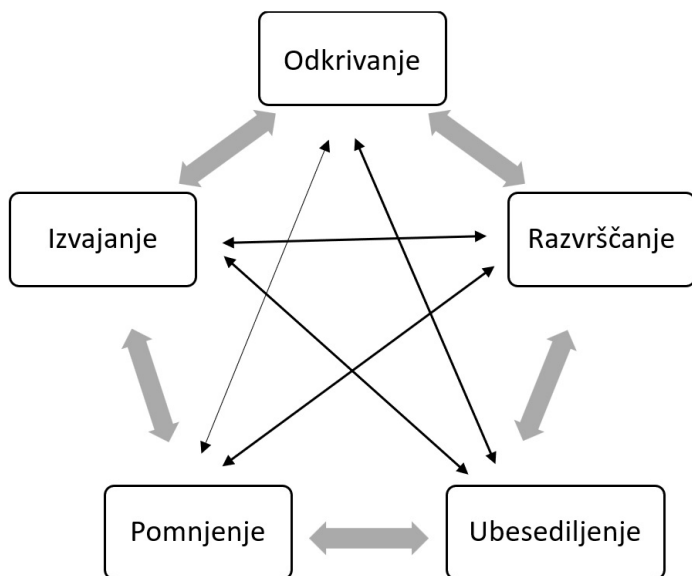
V prispevku tematiko GN osvetljujeva z vidika antičnih in sodobnih pristopov ter opozarjava na pomembnost njegove vertikalne obravnave pri pouku slovenščine. Ta vključuje vsešolski in medpredmetno zasnovan pristop v načrtovanju in izvedbi, ki temelji na povezovanju okoli skupne teme, tj. *sistematičnega oblikovanja artikuliranih govorcev in govork* ter je rezultat bodisi enopredmetne, večpredmetnih ali tudi kroskurikularnih povezav (prim. Rutar Ilc in Pavlič Škerjanc 2010: 30).

Cilj sodobnega poučevanja GN razumeva kot procesno uresničevanje ciljev za razvijanje posameznikove zmožnosti suverenega in avtentičnega javnega govornega nastopanja. To vključuje znanje in spretnosti, povezane z razumevanjem smotrov govornega nastopanja (*čemu delovati*) in obvladovanjem načinov za

² Pri ostalih učnih predmetih je GN razmeroma pogosta oblika učnih dokazov, saj učenci v vseh VIO pripravljajo najrazličnejše govorne predstavitve (referatov, projektnih nalog, sprotnih obveznosti). Z izjemo tujih jezikov, kjer je govorno sporazumevanje eden od ciljev in govorna predstavitev tudi standard znanja (prim. npr. UN NEM 2016: 33, 43, 44; UN ANG 2016: 16–17, 32–33, 40–42), učni načrti nejezikovnih predmetov GN običajno opredeljujejo kot dejavnosti, pri kateri učenci zgolj uporabijo svoje predobstoječe znanje in izkušnje z govornim nastopanjem v kontekstu predmetno specifičnih učnih ciljev in vsebin (prim. npr. UN BIO 2011: 55; UN GEO 2011: 34).

aktivno udejstvovanje v družbi (*kako delovati*). Tako zastavljen pogled temelji na konceptualnih podlagah klasične retorične pedagogike (Crowley in Hawhee 2004; Žmavc 2021a), uporabnega jezikoslovja, pri tem zlasti sodobnih teorij argumentacije (Žagar idr. 2018), govora in govornosti besedil (Podbevšek 2017; Žavbi 2019), povezanosti govora z organskim dihom (Bevk 2019) in učinkovitega govornega sporazumevanja (Mercer 2019; Žmavc 2024) ter jih skuša povezati v celovit, tj. vertikalno usmerjen sistematičen pristop k razvijanju telesne, jezikovne, čustvene in socialne ravni govornega nastopanja.

Z vključitvijo retorične perspektive želiva spomniti, da je k temu mogoče pri-
spevati tudi s celovito zastavljenim poučevanjem GN. To pa pomeni premik v
njegovem razumevanju, od pravilnega in zanimivega govorjenja po načrtu h kom-
pleksni zmožnosti, ki se oblikuje postopoma in v daljšem časovnem obdobju. GN
tako razumeva kot sestavni del posameznikove *retorične zmožnosti*, ki temelji na
uspešnosti prilagajanja aktualni situaciji in od govorca zahteva razvito zmožnost
sprotnega ocenjevanja ter odzivanja. Uresničuje se skozi krožno-povratni proces
dejavnosti oziroma *govorčevih opravil* (odkrivanje, razvrščanje, ubesediljenje,
pomnjenje in izvajanje), ki v teoriji klasične retorike predstavljajo temeljni sistem
postopkov konstrukcije govora ter hkrati eno pomembnejših metod v njeni peda-
gogiki. V retorični praksi *opravila* predstavljajo govorčevo obvladovanje retorič-
nih načel, katerih aktivacija ne poteka le v linerarnem (kronološkem) zaporedju od
odkrivanja k izvedbi (tj. od priprave do nastopa), temveč so *opravila* v dinamič-
nem krožno-povratnem in celo diagonalnem odnosu in se lahko aktivirajo oziroma
re-aktivirajo zelo različno, kot prikazuje modelna ponazoritev na sliki 1.

Slika 1: Govorčeva opravila – dinamični proces

Nelinearnost in določeno arbitrarnost postopkov v procesu govorčevih opravil lahko ilustriramo s primerom, kadar se v točki odkrivanja hkrati odvijajo tudi postopki, ki sodijo v ubesediljenje in izvajanje. Vzemimo primer izbiranja prepričevalnih postopkov (tj. retoričnih strategij za vzbujanje čustev, prikazovanje verodostojne podobe govorca in argumentiranje), ki načeloma sodijo v začetno fazo odkrivanja oziroma sledijo koraku, v katerem je govorec opredelil *zakaj* (vzrok) in *čemu* (namen) mora o nečem (*kaj*) govoriti. Že v fazi njihovega izbora in pred postavljanjem govorne strukture (tj. razvrščanjem) govorec lahko aktivira postopke ubesediljenja (npr. trditev, argumentov, pojasnil, primerov) z izбором situaciji primernih jezikovnih strategij (npr. slogovno zaznamovane rabe besed, tropi, figure ipd.) ter jih neposredno naveže na fazo izvajanja (tj. kako jih bo predstavil). Govorna uresničitev besedila je namreč neposredno povezana z razumevanjem vloge govora, telesa in drugih nebesednih vidikov (npr. prostora) v javnem nastopu, saj je njihovo obvladovanje ključno za uspešno izvedbo pred poslušalci. Ko torej gledamo z vidika procesnosti, dejavnosti govorčevih opravil pogosto potekajo sočasno. In če smo na primeru pokazali, kako v fazi priprave govora argumente pogosto že mislimo v ubesediljeni obliki ali jih postavljamo na določeno mesto v govoru oziroma jih celo slišimo kot govorjene, velja tudi obratno. K že oblikovanim in ubesediljenim argumentom oziroma besedilu se v določenih točkah procesa tudi vračamo in jih ponovno pretresamo, ko na primer v izvedbi glede na trenutne razmere (npr. spremembo pogojev nastopa, odziv publike, lastno počutje) in da bi dosegli prvotni cilj svojega nastopa, denimo, korigiramo predhodno že postavljeno strukturo, opustimo ali dodamo neko utemeljitev argumenta, izberemo drugačno ubeseditev, spremenimo govorne poudarke ipd.

Ta morda nekoliko zapleten prikaz nelinearnosti procesa govorčevih opravil sva izbrali zato, da pokaževa, da je retorični pogled na GN daleč od sistema togih, šablonskih pravil in zgolj sledenja zaporednim korakom oziroma operacijam, kot si pogosto predstavljamo. Šele razumevanje, da gre pri GN za mrežo dinamičnih načel, katerih spretnost uporabe v različnih situacijah govorec razvija postopoma, na različne načine (skozi pisanje, branje, govor, poslušanje) in ne zgolj v obliki uresničevanja vnaprej pripravljenih navodil za izvedbo nastopa, učencem lahko omogoči uspešno in ustvarjalno razvijanje kritičnega pogleda na določeno vsebino, tj. kot aktualen odgovor na problem, dilemo itd. Znotraj poučevanja GN mora biti zato razvijanje retorične zmožnosti vpeto v etapno načrtovanje, ki se osredinja na postopno razvijanje njenih vidikov. Polno razvita retorična zmožnost šele v svoji sklepni fazi vsebuje vse komponente, ki jih običajno razumemo kot uspešen govorni nastop in vključujejo obvladovanje vsebine, govora, situacije, govorca, prostora, publike.

3 Teoretske podlage za vertikalno poučevanje govornega nastopanja: antični model retoričnega izobraževanja in sodobni koncept učinkovitega govornega sporazumevanja

V predlaganem okviru vertikalnega poučevanja GN nadgrajujeva idejo antičnega učitelja retorike Marka Fabija Kvintilijana, ki v svojem delu *Šola govornišva* prikaže vertikalni model retoričnega izobraževanja v cesarskem Rimu s temeljnim smotrom antične retorične pedagogike: oblikovati govorca – državljana skozi privzgajanje navade kultiviranega in učinkovitega izražanja, katerega neločljivi del je tudi sposobnost kritičnega razmišljanja in izražanja misli v obliki prepričljivih argumentov (prim. Žmavc 2021a, Žmavc 2024).³ Za razmislek o vertikalnem poučevanju GN je posebej pomembno Kvintilijanovo razumevanje procesnosti izobraževanja, ki je razvidno iz njegovega prikaza učnih vsebin in didaktičnih pristopov. Iz njih lahko razberemo sistematičen, na učenčev osebni razvoj osredinjen pristop, ki je temeljil na medsebojno povezanih vajah branja, pisanja, govorjenja in je posebno mesto namenjal vlogi literature v javnem govoru tako na ravni razvijanja jezikovne (poimenovalne) zmožnosti kot oblikovanja etične refleksije sveta. Javni govorni nastop kot rezultat razvite retorične zmožnosti se kot učni cilj pojavi šele v zadnjem izobraževalnem obdobju (tj. med 17. in 21. letom), medtem ko se njegovi elementi (npr. obvladovanje govora, postopki konstrukcije argumentov, načela ubesediteljenja ipd.) razvijajo na predhodnih stopnjah.

Sodobna retorična pedagogika poleg koncepta govorčevih opravil ohranja sistematični pristop in posebej poudarja pomen kontekstualiziranega poučevanja retorike (npr. Dainville in Sans 2016, Žmavc 2021b).⁴ Slednje je pomembno zato, ker GN s tem osmišlja ne le na ravni razvijanja posameznikove komunikacijske zmožnosti, temveč utemlji družbeno vlogo javnega govora. Prav zato je pri GN koristno imeti v mislih, da ne gre zgolj za ustno tvorbeno dejavnost na podlagi shematičnih navodil, kot pogosto izhaja iz učnih materialov, temveč za kompleksnejši učni cilj, ki ga je treba primarno razumeti kot kroskurikularno temo, ki jo uresničujemo kot povezovanje jezikovnega in nejezikovnega pouka v vertikalni

³ Ne glede na časovno oddaljenost in nekoliko drugačne družbene razmere, v katerih je potekalo antično retorično izobraževanje, raziskovalci poudarjajo relevantnost Kvintilijanovega izobraževalnega modela v sodobni družbi zaradi izrazito humanističnega pristopa v usposabljanju in izobraževanju državljanov (Rutten in Soetaert 2013; Dominik 2021) ter didaktičnih metod, ki tudi danes lahko učinkovito prispevajo k izboljševanju pismenosti (Enos 2016). Zlasti širina posameznikove retorične vednosti kot rezultat takšnega usposabljanja, ki ni vezana le na sporazumevalne veščine (govora, branja in pisanja), temveč zaradi svoje interdisciplinarne naravnosti, ki danes vključuje spoznanja vse od filozofije, umetnosti, književnosti, zgodovine, geografije, pa tudi psihologije, naravoslovnih ved in tehnologije, omogoča razvijanje zmožnosti artikulirane presoje različnih družbenih, etičnih, estetskih vprašanj, kritičnega opazovanja in analiziranja katere koli oblike javne (in zasebne) komunikacije ter refleksijo lastne prakse v kontekstu sodobnih kompleksnih situacij.

⁴ Poudarjanje kontekstualnega poučevanja retorike je pomembno zlasti v povezavi z izobraževalno tradicijo od 16. stol. dalje, ko je retorična pedagogika postala omejena na poučevanje izražanja v obliki katalogov retoričnih figur. Smeri, ki so se oblikovale v 20. in 21. stoletju, s to tradicijo prekinjajo in v ospredje ponovno postavljajo antično državljansko perspektivo retorike, ki je izrazito vezana na poučevanje ustreznega odzivanja na aktualno družbeno situacijo.

in horizontalni smeri. S slednjim je mogoče GN uresničevati kot dejavnost, skozi katero učenci komunicirajo in reflektirajo lastno vednost pri različnih predmetih in dejavnostih (t. i. *individualni vidik*), a tudi kot orodje, ki jim omogoča, da učinkovito delujejo znotraj svojega okolja (t. i. *družbeni vidik*).

Druga smer, ki dopolnjuje okvir vertikalnega poučevanja GN, izhaja iz socio-kulturne perspektive in poudarja pomen govornega jezika v vzgoji in izobraževanju. Zaznamuje jo angleški pojem *oracy* (poslovenili sva ga z opisno zvezo *učinkovito govorno sporazumevanje*), ki ga je leta 1965 uvedel Andrew Wilkinson kot odziv na zapostavljenost poučevanja govornih spretnosti v primerjavi s takratnim poučevanjem branja in matematike v Veliki Britaniji. Opredelil ga je kot »zmožnost uporabe spretnosti govorjenja in poslušanja« (Wilkinson 1965: 13), ki kot prvinski element človekovega biološkega ter družbeno-kulturnega razvoja mora imeti središčno vlogo tudi v vzgoji in izobraževanju. Zlasti t. i. govorna pedagogika (angl. *oral pedagogy*), ki je izšla iz Wilkinsonovih podlag in jo razvija Neil Mercer, poudarja, da je kvaliteta razvoja govornih zmožnosti odvisna od kvalitete interakcije med govorniki v različnih formalnih in neformalnih okoljih. Posebej pomembno vlogo pri tem ima šola, zato se Mercer v svojih raziskavah osredinja na interaktivno naravo govora v kontekstu poučevanja, ki vključuje tudi GN. Za potrebe poučevanja in ustreznega vrednotenja napredka učencev je razvil *Cambridgeov okvir spretnosti učinkovitega govornega sporazumevanja* (angl. *Cambridge Oracy Skills Framework*), ki ga določajo štiri medsebojno povezana področja spretnosti in jih govorec potrebuje za učinkovito govorno sporazumevanje (Mercer 2019).

FIZIČNE SPRETNOSTI

1. Glas

a) tekočnost in hitrost govora, b) register, c) jasnost izgovarjanja, č) glasovna projekcija

2. Govorica telesa

a) geste in drža, b) izrazi obraza in očesni stik

JEZIKOVNE SPRETNOSTI

3. Besedišče

a) primeren izbor besedišča

4. Jezik

a) register, b) slovnica

5. Retorične tehnike

a) npr. raba metafor, humorja, ironije

KOGNITIVNE SPRETNOSTI
6. Vsebina a) izbor vsebine za posredovanje pomena in namena, b) upoštevanje stališč drugih 7. Zgradba a) zgradba in organizacija govora 8. Pojasnjevanje in povzemanje a) pridobivanje informacij in razjasnjevanje s pomočjo postavljanja vprašanj, b) povzemanje 9. Samoregulacija a) usmerjenost na nalogo, b) nadzor nad časom 10. Sklepanje a) navajanja razlogov v podporo stališčem, b) kritično pretresanje izraženih idej in stališč
SOCIALNE IN ČUSTVENE SPRETNOSTI
11. Sodelovanje z drugimi a) vodenje in obvladovanje interakcij, b) sprejemanje izmenjave v interakciji 12. Poslušanje in odzivanje a) aktivno poslušanje in primeren odziv 13. Govorna samozavest a) suverenost, b) živahnost in vnema 14. Zavedanje o publiki a) upoštevanje ravni razumevanja poslušalcev

Tabela 1: Cambridgeov okvir spretnosti učinkovitega govornega sporazumevanja – *the Cambridge Oracy Skills Framework* (Mercer 2019)

Iz prikaza je razvidno, da Mercerjevo pojmovanje retorike temelji na zgodovinski tradiciji pojmovanja retorike kot veščine besednega okrasa. Zato je znotraj kategorij, ki se konceptualno navdihujejo v razvojni psihologiji, retorika omejena le na področje jezikovnih spretnosti (t. i. retorične tehnike), medtem ko druge elemente retoričnega sistema prepoznamo v večini ostalih področij. Če je retorični model uporaben zaradi svoje vertikalne naravnosti v poučevanju in splošne usmerjenosti v družbeno udejstvovanje, je prispevek Mercerjevega okvira zlasti v tem, da omogoča v načrtovanju vertikalnega uresničevanja ciljev osvetlitev posameznih vidikov govorjenega jezika, pri čemer velja izpostaviti področji fizične spretnosti ter socialnih in čustvenih vidikov govorjenja, ki zlasti pri poučevanju GN niso eksplicirane učne vsebine.

4 Problemske točke v poučevanju govornega nastopanja in predlog okvira za njegovo vertikalno poučevanje

Trenutno veljavni učni načrt za slovenščino določa, da se »cilji predmeta uresničujejo z jezikovnim in književnim poukom v okviru vseh sporazumevalnih dejavnosti: pogovarjanja, dopisovanja, poslušanja, branja, govorjenja in pisanja« (UN

2018: 6). Razdeljen je na področji *Jezik in Književnost*; pri obeh je predvideno, da učenci govorno nastopajo. Govorni nastop pri književnosti je predviden od 3. do 9. razreda, pri jeziku od 1. do 9. razreda. Pri jeziku so cilji zastavljeni tako, da učenec najprej sprejema besedila, nato pa jih tvori (pisno in govorno). GN je v vseh triletnih opredeljeno s časovno strategijo (kaj delamo pred nastopom in kaj po njem). Določena je besedilna vrsta, ki naj jo učenec tvori; zahtevnost po vertikali se stopnjuje z besedilnimi vrstami, pri ciljih pa se zahtevnost po triletnih stopnjuje z opazovanjem zgradbene ustreznosti, pravilnosti besedila (2. VIO), s spoznavanjem novih strategij tvorjenja besedil (2. VIO) ter vrednotenjem učinkovitosti strategij in učinka pridobljenega procesnega in vsebinskega znanja (3. VIO). Zahtevnost govornih nastopov se stopnjuje s temo – v 2. in 3. VIO lahko učenci pripravijo »književnostrokovni« ali poustvarjalni govorni nastop.

Iz zapisanega ugotovimo, da je GN načeloma vertikalno zasnovana dejavnost, a ji hkrati manjka sistematičnost in celovitost obravnave elementov GN. Cilji, povezani z uresničevanjem nastopa pri književnosti, se razlikujejo od ciljev pri jezikovnem pouku in se z njim ne povezujejo. Prav tako v vertikalno načrtovanem GN ni sistematično vključenih retoričnih načel (kot so npr. govorčeva opravila). Opazimo lahko, da elementi urjenja eksplicitno niso predvideni, prav tako ni predvidenega ubesediljenja govora. Opazimo tudi, da je predvideno, da učenci tvorijo besedila določene besedilne vrste, pri tem pa umanjka razvijanje retorične zmožnosti, ki temelji na uspešnosti prilagajanja aktualni situaciji in od govorca zahteva zmožnost sprotnega ocenjevanja in odzivanja.

4.1 Problemske točke v poučevanju govornega nastopanja

Katere vidike GN bi bilo smiselno dopolniti oziroma jih preoblikovati skladno z načeli retorične pedagogike tako, da bodo omogočali vertikalno povezano in čimbolj osmišljeno poučevanje s ciljem celovitega oblikovanja govornikov in govornic?

Navajava nekaj problemskih točk, ki lahko služijo kot smernice za preoblikovanje ciljev pri pripravi novega učnega načrta.

Kot uvodno ugotovitev velja izpostaviti, da uresničevanje ciljev skozi vertikalno povezanost temeljno predpostavlja sodelovalne oblike poučevanja in timsko delo. Predpostavlja tudi skupen interes in pripravljenost učiteljev, da oblikujejo stalno skupino, ki primarno vključuje učitelje slovenščine vseh VIO, ki se povezujejo okoli skupne teme ter na letni ravni vertikalno in horizontalno načrtujejo dejavnosti in načine kurikularnega povezovanja.⁵

⁵ Za možnosti sistematičnega načrtovanja, izvajanja in evalviranja medpredmetnih ter kurikularnih povezav na mikro in makro šolski ravni je zelo uporaben priročnik *Medpredmetne in kurikularne povezave: Priročnik za učitelje* (Rutar Ilc in Pavlič Škerjanc 2010). V letu 2024 na Pedagoškem inštitutu pripravljamo tudi izdajo obširne monografije oziroma znanstvenega priročnika z naslovom

Usvajanje znanja o govornem nastopanju

V UN je usvajanje ciljev, ki se nanašajo na poznavanje ter uporabo strategij in načel GN, predvideno v obliki dejavnosti učnega pogovora (npr. UN 2018: 21). Te dejavnosti bi na izvedbeni ravni bilo koristno dopolniti s sistematičnim vključevanjem retoričnih načel, kot so govorčeva opravila in znotraj njih sredstva prepričevanja, retorična struktura, okoliščine govora, načela ustreznega utemeljevanja, telo, govorni izraz in dih ipd. Način ter zahtevnost obravnave sta prilagojena vzgojno-izobraževalnemu obdobju ter se postopoma nadgrajujeta tako v kompleksnosti kot količini obravnave. Izhodišča za njihovo vključitev v vertikalno poučevanja pripravi skupina učiteljev slovenščine na šoli, ki opredeli tudi glavne mejnike (etapne cilje) v posameznem triletju in njihovo medsebojno povezovanje ter oblikuje predloge kurikularnega povezovanja.⁶

S pomočjo retoričnih načel učenci razvijajo razumevanje GN kot družbene dejavnosti, hkrati pa jim njihovo poznavanje olajša pripravo, urjenje, izvedbo in vrednotenje individualnega govornega nastopa (standard znanja od 3. razreda dalje). Navezava na retorična načela je odlična podlaga tudi za kontekstualizirano poučevanje in tesnejše povezovanje med nastopi pri jezikovnem pouku in književnosti ter za kurikularno povezovanje.⁷

Urjenje v govornem nastopanju

Elementi urjenja pri GN eksplicitno niso predvideni. Mestoma je mogoče sklepati, da bi lahko bili del ciljev UN, ki so povezani s pripravo na nastop, v glavnem pa je to prepuščeno učencem kot oblika domačega dela oziroma učiteljevi iniciativi. Retorična pedagogika kot eno ključnih didaktičnih strategij v procesu oblikovanja govorca izpostavlja sistematično urjenje, ki primarno poteka v učni skupini in pod mentorskim vodenjem učitelja ter šele v drugi fazi kot individualna dejavnost. Hkrati je pomembno, da se zavedamo, da urjenje v GN ne vključuje zgolj vaj, povezanih z govornim nastopom, ki bo del ocenjevanja, temveč

Izhodišča sodobnega poučevanja retorike: med teorijo in prakso (Žmavc in Žagar Ž. (ur.)), v katerem bodo zbrani različni teoretski pogledi na sodobno poučevanje retorike skupaj s primeri njenega uresničevanja v praksi, ki bodo vključevali tudi medpredmetno povezovanje.

⁶ Vključevanje retoričnih načel v pouk slovenščine predpostavlja tudi njihovo ustrezno poznavanje. Za osnovno razjasnitev pojmov o retoričnih načelih predlagava delo *Učitelj kot retorik* (Žagar idr. 2018), vsebinsko izhodišče za njihovo didaktizacijo pa lahko predstavlja tudi učbenik *Retorika: Uvod v govorniško veščino* (Zidar idr. 2006).

⁷ Usvajanje znanja o načelih javnega nastopanja je pogosto omejeno na jezikovni pouk, medtem ko je v okviru književnost poudarjen produktivni vidik nastopanja. Slednje ustvarja med njima ločnico in govorno nastopanje v predstavi učencev (in učiteljev) reducira zgolj na funkcionalnost, ne vzpostavlja pa naravne povezave med govornim nastopom in estetsko dimenzijo govora ter ustvarjalnostjo pri njegovi zasnovi, ki jo pomembno sooblikuje posameznikov stik z literaturo in razvijanje lastne literarne ustvarjalnosti. Posebej dobrodošlo pri poučevanju retoričnih načel je kroskurikularno povezovanje z izbirnim predmetom retorika (če ga šola izvaja), katerega učni načrt predvideva njihovo natančnejšo obravnavo.

so sestavni del pouka nasploh in lahko potekajo v okviru različnih predmetov. Načrtovane so tako, da naslavljajo vsa govorčeva opravila in vključujejo vse sporazumevalne zmožnosti skupaj s telesno aktivnostjo. Učitelj v tem procesu predstavlja tudi enega prvih govorniških zgledov za posnemanje.⁸ Zato je zelo pomembno, da skupina učiteljev oblikuje dejavnosti v celotni vertikali tako, da je jasna njihova vloga, da učencem omogočajo učenje usmerjenega opazovanja in nato neposredno posnemanje ter v tretjem koraku tudi lastno parafrazo zgleda. Posnemanje (ne le učiteljevega zgleda, temveč kasneje tudi nabora zgledov) je v tem oziru ena ključnih učnih dejavnosti za postopno razvijanje lastnega govorniškega sloga, saj se le-ta oblikuje šele s preučevanjem in preigravanjem drugih »scenarijev«, ki potekajo na različnih ravneh, in ne zgolj s sledenjem napotkom, kako je treba pripraviti govor.

Govorno nastopanje in ubesediljenje govora

Učni načrt za pripravo na govorni nastop predvideva izdelavo načrta in kot predloge za to navaja miselni vzorec, pojmovno mrežo, preglednico, oporne točke. Razvidno je postopno in individualizirano razvijanje te zmožnosti, pri čemer učencem v začetku pri tem pomaga učitelj (UN 2018: 66), kasneje pa je to njihova individualna zadolžitev in sestavni del priprave govornega nastopa. Omenjenemu pristopu, ki je sicer pomemben del priprave, bi bilo treba dodati predhodno dejavnost, to je *zapis govora v celoti*. Ta bi moral biti sestavni del vertikalnega načrtovanja, ki bi ga v individualni obliki opravili učenci od 2. VIO naprej, zagotovo pa v 3. VIO. Načrt govora namreč *še ni* govor. Ključni predhodni korak v procesu priprave in izvedbe je *ubesediljenje* govora, v katerem govorec *prenese* vsebino v govor skozi osmišljeno strukturo ter jo s premišljenim izborom jezikovnih sredstev *prebesedi* glede na *govorno situacijo*. Če urjenje poteka brez predhodnega zapisa besedila, z miselnim vzorcem oziroma s povzetkom kot edino obliko govorne predloge, je v izvedbi izbor besed oziroma pripovedovanje vsakič naključno in je zato kot vedno nova improvizacija še bolj podvržena trenutnim okoliščinam (tremi, počutju, odzivom publike ipd.). Ubesediljenje govora je izvirna govorčeva stvaritev, ki postane, ko ga prenese v skrajšano obliko, njegova varna zaloga besed, s katerimi vedno razpolaga. Je ustrezna spominska podlaga za ustvarjalno spreminjanje govora, ki je sestavni del vsake govorne situacije in govornemu nastopu daje pridih avtentičnosti.

⁸ Tematiziranje poučevanja z zgledom je razdelano v različnih prispevkih (prim. npr. Tivadar 2015; Petek 2021; Žmavc 2024). Povsem drugače pa je s poučevanjem retoričnih pristopov v obliki lastnega zgleda, ki ga učitelji praktično redkeje udeležajo. Za to pogosto niso dovolj usposobljeni, saj niso imeli možnosti usvajanja retoričnih znanj v okviru univerzitetnih programov, kvalitetnih strokovnih usposabljanj o tem pa je pri nas zelo malo. Morda se tudi zato pri poučevanju govornega nastopanja pogosteje zanašajo na pojasnjevalno metodo oziroma dajanje napotkov. O pomembnosti sistematičnega posnemanja kot oblike retoričnega urjenja več pišemo v Žmavc (2024).

Shematičnost govornega nastopanja

Priprava in izvedba govornih nastopov je praviloma osredinjena okoli dejavnosti, ki temeljijo na shematičnem pristopu spoznavanja in upoštevanja pravil »dobrega nastopanja« in so učencem posredovana v obliki vnaprej danih navodil za pripravo nastopa. Ponavljajo se od prvega do devetega razreda in so predstavljena kot gradniki razvijanja njihove zmožnosti GN. Tak pristop poučevanja vodi v šablonsko, neustvarjalno izkušnjo. Ker govorne izvedbe niso načrtovane skozi postopno usvajanje načel, ne pripomorejo k procesnemu razvijanju zmožnosti GN. Učenci se tudi težje razvijajo v ustvarjalne in avtentične govorce, saj morajo vsakič demonstrirati obvladovanje govornega nastopa v celoti. Cilje in vsebine je zato smiselno dopolniti z dejavnostmi (tj. *prednastopi*), ki v vertikalnem smislu predstavljajo predfazo običajnega govornega nastopa in za izhodišče ne jemljejo priprave po načrtu.⁹ *Prednastopi* so prilagojeni posebnostim VIO. Osredinjajo se na spoznavanje in raziskovanje različnih vidikov GN (npr. govorni, jezikovni, vsebinski, telesni vidik) in omogočajo njegovo razvijanje na različnih ravneh, s postopnim vključevanjem in kombiniranjem elementov. Bolj kot ponavljajoče sledenje vedno enakemu receptu za pripravo govornega nastopa takšen pristop vodi v razumevanje ustvarjalnega potenciala njegovih elementov, ki so osmišljeni glede na »trenutek govora« (tj. *kairos*) in vodijo učence k spoznanju, da je vsak govorni nastop vedno *odgovor* na konkretno situacijo. *Prednastopi* se zdijo še posebej smiselni kot povezovalna dejavnost za doseganje ciljev pri jeziku in književnosti, kjer učenci lahko poskusijo govorno uresničiti že znano literarno besedilo (npr. basen, živalsko pravljico, odlomek daljšega dela) tako, da ga izvedbeno prilagodijo (poljubni) novi situaciji. Poudariti velja, da v tem primeru ne gre za dramatizacijo, temveč za variacije v načinu pripovedovanja, kjer učenci ob obstoječem besedilu uporabijo pridobljeno znanje s področja govornega interpretiranja in obvladovanja diha in telesa v povezavi z vsebino.

Celovitost govornega nastopanja

V učnem načrtu je poučevanje nebesednih vidikov GN predvideno kot del usvajanja sporazumevalne zmožnosti s poudarkom na povezovanju besednega in nebesednega sporazumevanja (UN 2018: 68, 73) ter postopnem usvajanju ter ustrezni rabi »zvočnih in vidnih nebesednih spremljevalcev govorjenja« (UN 2018: 9, 10, 21, 34, 45, 56). Smiselno bi bilo dodati tudi razvijanje zavedanja o vlogi telesa pri govoru oziroma GN, ki vključuje: 1.) vsebine o razumevanju fizioloških procesov (tj. diha), s pomočjo katerih se vsak govorni nastop uresniči kot telesno delovanje; 2. dejavnosti urjenja za obvladovanje telesa (tj. razumevanje treme), povezovanje organskega diha z govorom, glasom in izrazom, postavljanje in delovanje v prostoru, vzpostavljane interakcije s poslušalci na ravni vsebine in telesa. Te vsebine

⁹ S poimenovanjem skušava nakazovati procesnost v poučevanju GN, hkrati pa ime referira tudi na retorično tradicijo t. i. govorniških predvaj kot predstopnje pravega retoričnega urjenja.

in dejavnosti morajo biti načrtovane vertikalno in po izobraževalnih obdobjih, ponovno z mejniki uresničevanja ciljev. Uresničujejo se lahko skozi znotrajpredmetno povezovanje književnosti in jezika z dramatizacijami in s ponovnim branjem že znanih besedil (npr. iz seznama predhodnega leta), ki temeljijo na vajah za govor in obvladovanje telesa, pa tudi skozi medpredmetno povezovanje s predmeti, kot so naravoslovje, biologija, fizika in šport, kjer so v ospredju dejavnosti za spoznavanje fizioloških procesov.

Razvijanje lastne strategije govornega nastopanja

Lastna strategija GN se razvija skozi preučevanje in posnemanje modelov, a tudi z njihovim parafraziranjem kot zahtevnejšo obliko posnemanja. Z vidika vertikalne je najpogostejša oblika, s katero učenci nastopajo, opis, ki kot zvrst primarno ni namenjen izvajanju v obliki govornega sporočanja oziroma nastopanja. Manjkajo mu ključni retorični elementi za vzpostavlje interakcije med govorcem in poslušalci. Zato v takšni obliki ni najbolj primeren za razvijanje zmožnosti GN, saj neposreden prenos v govorjeno obliko ne omogoča situacijsko oblikovanega govora. Z vidika razvijanja GN ga je zato smiselno vertikalno načrtovati kot dejavnost, kjer učenci za potrebe govornega nastopa primarno besedilo opisa »prevedejo« v ustvarjalni govorni nastop. Tovrstne parafraze lahko potekajo postopoma v obliki kratkih in preprostih govornih vaj, ki se osredinjajo na posamezne dele opisa kot *prednastopi* v 2. VIO, in kot govorni nastopi, ki temeljijo na predelavi besedila v celoti v 3. VIO. Pomembno je, da so zastavljeni kot odziv na konkretno situacijo, kot »odgovor« na vprašanje »Zakaj moram o tej temi govoriti pred izbranimi poslušalci?«

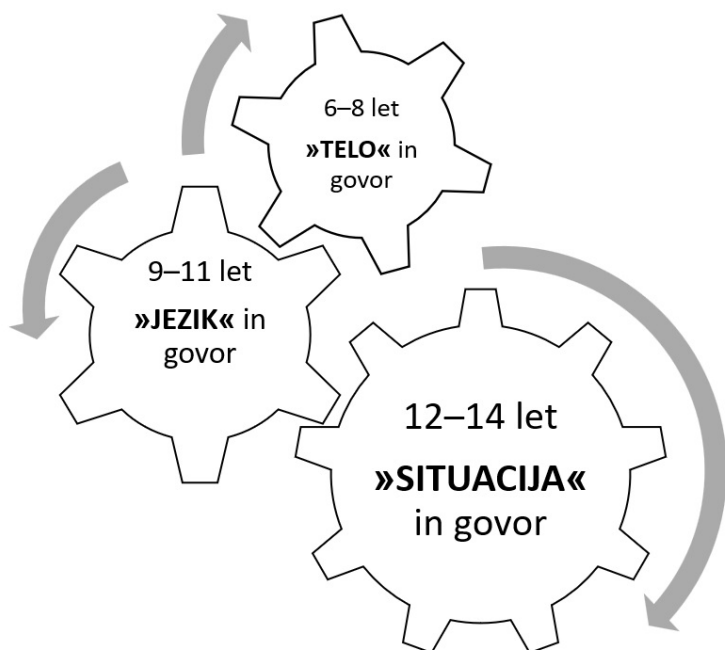
4.2 Procesno razvijanje govornega nastopanja in okvir za njegovo vertikalno poučevanja

Predlog okvira za vertikalno poučevanje, ki ga predstavlja v sklepnem delu prispevka, temelji na predstavljenih podlagah.¹⁰ Njegov namen je ponuditi izhodišče za vertikalno načrtovanje in izvajanje dejavnosti, katerih cilj je procesno razvijanje sporazumevalne zmožnosti učencev.

V skladu s cilji pouka slovenščine upošteva posebnosti VIO ter gradi na povezavah s predhodno usvojenim znanjem in praktičnimi izkušnjami učencev, ki predstavljajo mejnike v skupnem načrtovanju in izvajanju. Cilj vertikalnega

¹⁰ Predstavljeni okvir se posebej osredinja na cilje GN pri pouku slovenščine. Nekoliko splošnejša različica okvira, ki v povezavi z GN tematizira tudi razvijanje večjezične zmožnosti in medpredmetno povezovanje, za izhodišče jemlje širše razumevanje ciljev pouka slovenščine (prim. Žmavc 2024). V procesu razvijanja podlag sva v šolskem letu 2023/2024 izvedli tudi študijo primera o uresničevanju ciljev GN v vertikalni perspektivi na OŠ Polzela, a je na tem mestu ne moreva predstaviti.

poučevanja govornega nastopanja *ni več v izolirani učni situaciji*, tj. govornem nastopu po ustaljeni predlogi v posameznem razredu, temveč se glede na VIO osredini na postopno usvajanje *izbranih vidikov govornega nastopanja* v obliki različnih govornih dejavnosti, ki vključujejo tudi urjenje. Sedanji govorni nastop, ki ima bolj ali manj enotno strukturo in izvedbo od 1. do 9. razreda, nadomestijo ali dopolnijo dejavnosti GN, ki se v posameznih VIO osredinjajo na tri tematska področja: *telo, jezik, situacija*. Ta predstavljajo vmesne oziroma etape cilje, s pomočjo katerih uspešneje dosežemo končni cilj, ki naj bi ga učenci usvojili v 9. razredu, to je suveren, artikuliran in ustvarjalen govorni nastop. V 1. VIO je skladno z začetkom opismenjevanja v ospredju telesno-govorni vidik, v 2. VIO je zaradi intenzivnega razvijanja sporazumevalne zmožnosti poudarjen vsebinsko-jezikovni vidik, medtem ko v 3. VIO zaradi usvajanja kompleksnih sporazumevalnih strategij v ospredje smiselno stopi situacijsko-prepričevalni vidik GN. Ta pristop lahko ponazorimo tudi s prikazom vrtečih se zobatih koles, v katerem se elementi (»kolesa«), ki označujejo učne teme, postopoma večajo, kot se razvija retorična zmožnosti, hkrati pa, ko jih enkrat poženemo (tj. s prvim kolesom), vzajemno delujejo oziroma poganjajo vse njene sestavne komponente (Žmavc 2024: 333).

Slika 2: Procesno zasnovano poučevanje govornega nastopanja v osnovni šoli

Okvir vertikalnega poučevanja GN predpostavlja sodelovalne oblike poučevanja in skupno načrtovanje na ravni vertikalnega ter horizontalnega povezovanja med učitelji slovenščine in tistih predmetov, ki pri pouku načrtujejo dejavnosti GN oziroma vsebine, ki so povezane z GN, obravnavajo kot učno snov. Temelji na obstoječem učnem načrtu za pouk slovenščine, v okviru katerega se usvajanje ciljev GN intradisciplinarno povezuje z jezikovnimi in književnimi vsebinami. V medpredmetnem povezovanju je slovenščina *poudarjen* oziroma *nosilni predmet*, ki omogoča sistematično spoznavanje prvin GN, ostali predmeti pa kot *podporni predmeti* omogočajo njihovo kontekstualizacijo, predvsem pa predstavljajo pomemben »javni prostor«, kjer učenci z govorom delujejo izven primarnega mesta poučevanja in urjenja ter pridobivajo pomembne izkušnje z GN.¹¹

V tabeli 2 prikazujeva grafično ponazoritev vertikalnega okvira kot vertikalno-horizentalnega pristopa k sistematičnemu poučevanju govornega nastopanja v osnovni šoli. V prvem stolpcu so prikazani glavni cilji, povezani z GN, kot so opredeljeni v učnem načrtu za pouk slovenščine. Razdeljeni so na posamezne VIO in skladno z zapisi v učnem načrtu ločeno prikazujejo cilje za pouk jezika in književnosti. V drugem stolpcu so predstavljena retorična načela, ki jih je glede na učni načrt mogoče smiselno vključiti v pouk GN. Upoštevajoč posebnosti pouka slovenščine in posameznih VIO so načela razdeljena na tri večje tematske sklope (Telesni in govorni vidiki GN; Jezikovni in izrazni vidiki GN; Situacijski in prepričevalni vidiki GN), znotraj katerih so nato opredeljeni cilji, ki naj bi jih učenci dosegli, navedene pa so tudi predlagane teme oziroma vsebine, ki omogočajo doseganje ciljev. V tretjem stolpcu navajava glavne didaktične pristope za uresničevanje ciljev, ki sledijo načelom sodobne retorične pedagogike. V zvezi s pristopi poudarjava inovativno zasnovano dejavnost t. i. *govorne prednastope* kot predstopnjo v vertikalnem razvijanju retorične zmožnosti v 1. in 2. VIO ter *govorni nastop*, ki je šele končna sinteza vednosti in spretnosti v 3. VIO. V četrtem stolpcu retorično obogatenu poučevanju GN sopostavljava *Cambridgeov okvir spretnosti govornega sporazumevanja*, v okviru katerega izpostavljava tiste ključne spretnosti, ki jih znotraj posameznega VIO učenci posebej razvijajo pri tako zastavljenem poučevanju govornega nastopanja.

¹¹ Povezovanje okrog govornega nastopanja kot kroskurikularne teme je vedno poljubno in odvisno od cilja povezovanja, ki ga skupina učiteljev na šolski ravni izbere (prim. Rutar Ilc in Pavlič Škerjanc 2010: 34). V prispevku konkretnih primerov medpredmetnih povezav ne obravnavava, ker se okvir osredinja le na konceptualen prikaz vertikalno osmišljenega poučevanja GN. V nadaljevanju razvijanja didaktičnih pristopov sva predvideli tudi oblikovanje predlogov vertikalno-horizentalnega načrtovanja medpredmetnih povezav na tem področju, ki bodo lahko služili kot didaktična priporočila v novem učnem načrtu.

Cilji za GN glede na VIO (UN 2018)	Osrednji tematski sklopi in cilji vertikalnega poučevanja GN	Glavni didaktični pristopi	Osrednja področja spretnosti govornega sporazumevanja
1. VIO Glavni cilji za GN: - učenci razvijajo zmožnost GN (pripovedujejo o doživetjih, svojih načrtih, tvorijo različne opise, obnavljajo), - v 3. razredu prvič pripravijo GN s področja književnosti (predstavijo bralno izkušnjo, deklamirajo ...).	TEMATSKI SKLOP – Telesni in govorni vidiki GN: - <i>spoznajo in razvijajo zavedanje o vlogi telesa pri GN</i> (osnove nebesedne komunikacije), - <i>preizkušajo in evalvirajo načine GN</i> (deklamiranje/recitiranje za razvijanje fonološkega zavedanja in obvladovanja telesa, zavedanja prostora, zavedanja individualnega in skupinskega govora).	<i>Posnemanje</i> <i>Branje</i> <i>Govorni prednastopi</i>	FIZIČNE: glas, telo JEZIKOVNE: besedišče, jezik SOCIALNE IN ČUSTVENE: poslušanje in odzivanje
2. VIO GN pri jeziku: - tvorijo jih po branju/poslušanju določene besedilne vrste, - usvajajo strategije priprave na GN in vrednotijo le-te po končanem nastopu, - vrednotijo zmožnost GN (tvorijo opise, obnovo, oceno besedila). GN pri književnosti: - »strokovno« in/ali (po) ustvarjalno se govorno odzivajo na umetnostna besedila.	TEMATSKI SKLOP – Jezikovni in izrazni vidiki GN: - <i>nadgradijo poznavanje in razvijajo zavedanje o delovanju telesa pri GN</i> (osnove organskega diha, glas in telo v prostoru), - <i>spoznajo in razumejo vlogo jezikovnih strategij pri GN, razvijajo zavedanje o strateški rabi jezika v odnosu do poslušalcev</i> (zgradba besedila, ustvarjalne strategije ubesedovanja in ubesediljenja; kultiviranost govora na ravni jezika), - <i>preizkušajo in evalvirajo načine GN</i> (interpretativno branje, pripovedovanje zgodb; igranje vlog in dramska igra, recitiranje, deklamiranje, formalne in neformalne govorne dejavnosti).	<i>Posnemanje</i> <i>Pisne vaje</i> <i>Branje</i> <i>Govorni prednastopi</i>	FIZIČNE: glas, telo JEZIKOVNE: besedišče, jezik, retorične tehnike KOGNITIVNE: vsebina, zgradba, pojasnjevanje in povzemanje SOCIALNE IN ČUSTVENE: govorna samozavest, zavedanje o publiki

Cilji za GN glede na VIO (UN 2018)	Osrednji tematski sklopi in cilji vertikalnega poučevanja GN	Glavni didaktični pristopi	Osrednja področja spretnosti govornega sporazumevanja
3. VIO GN pri jeziku: - tvorijo jih po branju/poslušanju določene besedilne vrste, - usvajajo strategije priprave na GN in vrednotijo le-te po končanem nastopu (tvorijo opise, pripoved, poročilo, predstavitev svojega doživljanja dogodka ...), - vrednotijo zmožnost GN. GN pri književnosti: - strokovno« in/ali (po) ustvarjalno se govorno odzivajo na umetnostna besedila.	TEMATSKI SKLOP – Situacijski in prepričevalni vidiki GN: - <i>nadgradijo poznavanje delovanja telesa pri GN</i> (situacijskost in obvladovanje telesa, govorni izraz, razumevanje treme), - <i>nadgradijo poznavanje jezikovnih strategij</i> (strategije prepričevanja, retorična struktura), - <i>spoznajo in razumejo vlogo prepričevanja in argumentiranja v govornem nastopu</i> (trenutek govora in retorična situacija; načela argumentiranja, vrednotenje argumentacije; odziv na razpoloženje publike), - <i>preizkušajo in evalvirajo načine GN</i> (govorniške zvrsti; govorniški slog; raba v javnem delovanju (debata, diskusija, javna razprava, polemika, pogovor ...).	<i>Posnemanje</i> <i>Pisne vaje</i> <i>Govorno nastopanje s sintezo retoričnih načel</i>	FIZIČNE: glas, telo JEZIKOVNE: besedišče, jezik, retorične tehnike KOGNITIVNE: vsebina, zgradba, pojasnjevanje in povzemanje, samoregulacija, sklepanje SOCIALNE IN ČUSTVENE sodelovanje z drugimi, poslušanje in odzivanje, govorna samozavest, zavedanje o publiki

Tabela 2: Okvir tristopenjskega vertikalnega poučevanja govornega nastopanja

5 Zaključek

V trenutno veljavnem učnem načrtu za pouk slovenščine v osnovni šoli so dejavnosti govornega nastopanja razmeroma pogosto zastopane in omogočajo tematsko raznolike uresničitve. Toda hkrati odražajo pojmovanje GN kot shematične dejavnosti, katere proces je linearen in ujet v ponavljajočo se učno situacijo in zato ne omogoča razvijanja ustvarjalnega in suverenega govornega nastopanja. Vključitev retorične perspektive v njegovo poučevanje v ospredje postavlja sinergijo vseh področij spretnosti govornega sporazumevanja (fizično, jezikovno, kognitivno ter socialno in čustveno) s ciljem celovitega oblikovanja govorca in razvijanja zavedanja o fizičnem vidiku komunikacije, ki je v slovenskem izobraževanju izrazito zapostavljen. Hkrati pokaže, da GN kot dejavnost, skozi katero se lahko oblikujejo artikulirani in družbeno aktivni govorci, ni naloga le enega predmeta (tj. slovenščine) in učitelja, ki ta predmet izvaja v posameznem šolskem letu, temveč je kroskurikularni cilj na ravni šolske vertikale, ki je rezultat multidisciplinarnega

povezovanja in sodelovanja med učitelji. V prispevku sva se sicer omejili na izhodišče tega povezovanja, ki ga predstavlja pouk slovenščine kot primarni predmet, kjer se neposredno poučuje govorno nastopanje. Njegovo sistematično in celovito poučevanje je obogateno z vključitvijo retoričnih načel in je vertikalno načrtno. Predlagani okvir vertikalnega poučevanja GN vidiva kot dobro izhodišče za oblikovanje novih ciljev pri predmetu slovenščina, saj omogoča, da:

- se retorična načela prilagajajo glavnim ciljem za GN pri pouku slovenščine v posameznih VIO;
- ima vsak VIO osrednje tematsko področje, znotraj katerega so opredeljeni glavni cilji GN, ki se nadgrajujejo;
- se pristopi poučevanja in dokazi učenja zahtevnostno prilagajajo posameznemu VIO in v vseh obdobjih vključujejo vse sporazumevalne dejavnosti (govor, pisanje, branje, poslušanje);
- so v vsakem VIO opredeljene tudi spretnosti govornega sporazumevanja, ki jih učitelji pri učencih lahko razvijajo skozi sistematično poučevanje GN.

Govorno nastopanje s tem postaja sestavni del posameznikove retorične zmožnosti, ki temelji na uspešnosti prilagajanja dani situaciji in od govorca zahteva razvito zmožnost sprotnega ocenjevanja ter na eni strani jasnega, a tudi besedno bogatega odzivanja. S tako zastavljenim poučevanjem govornega nastopanja v osnovni šoli po vertikalni sistematično skrbimo za vzgojo govorca ter uresničujemo druge kroskurikularne teme, kot so razvijanje kritičnega razmišljanja, vzgoja za aktivno državljanstvo, pismenost, ki se v trenutni prenovi neposredno navezujejo na ureničevanje t. i. skupnih ciljev za kakovostno splošno izobraževanje v 21. stoletju (Ahačič idr. 2022: 8).

Viri

UN 2018 = Poznanovič Jezeršek, Mojca, Cestnik, Mojca, Čuden, Milena, Gomivnik Thuma, Vida, Honzak, Mojca, Križaj, Martina, Rosc-Leskovec, Darinka, Žveglič, Marica in Ahačič, Kozma, 2018: *Program osnovna šola. Slovenščina. Učni načrt (posodobljena izdaja)*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf. (Dostop 19. 10. 2023.)

UN ANG 2016 = Andrin, Alenka, Eržen, Vineta, Kogoj, Berta, Lesničar, Barbara, Eržen, Vineta, Kogoj, Berta, Budihna, Alenka, Klobučar, Blanka, Zupanc Brečko, Ingrid, Vrecl, Boštjan, Napast, Jelka, Pižorn, Karmen, Semec Pevec, Katica, Kukovec, Melita in Pateroster, Alenka, 2016: *Program osnovna šola. Angleščina. Učni načrt (posodobljena izdaja)*. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_anglescina.pdf. (Dostop: 21. 4. 2024.)

UN BIO 2011 = Vilhar, Barbara, Zupančič, Gregor, Gilčvert Berdnik, Darinka, Vičar, Minka, Zupan, Anka, Sobočan, Vanda, Devetak, Bernarda in Sojarjam Aleš, 2011: *Program osnovna šola. Biologija. Učni načrt (posodobljena izdaja)*. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_Biologija.pdf. (Dostop: 21. 4. 2024.)

UN GEO 2011 = Kolnik, Karmen, Otič, Marta, Cunder, Karmen, Oršič, Tomaž in Lilek, Danijel, 2011: *Program osnovna šola. Geografija. Učni načrt (posodobljena izdaja)*. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_geografija.pdf. (Dostop: 21. 4. 2024.)

UN NEM 2016 = Kač, Liljana, Volčanšek, Susanne, Ramšak, Suzana, Holc, Nada, Emeršič, Stanka in Orešič, Herta, 2016: *Program osnovna šola. Nemščina. Učni načrt (posodobljena izdaja)*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_nemscina.pdf. (Dostop: 21. 4. 2024.)

Literatura

Ahačič, Kozma, Banič, Iztok, Brodnik, Andrej, Holcar Brunauer, Ada, Klopčič, Polona, Kogoj, Berta, Mithans, Monika, Pirih, Anja, Štefanc, Damijan, Müller, Tanja, Rojc, Jasna, Slivar, Branko, Stegel, Marjeta, Suban, Mojca, Tratnik, Miran in Zupanc Grom, Renata, 2022: *Izhodišča za prenovo učnih načrtov v osnovni šoli in gimnaziji*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/izhodišca_za_prenovo_UN.pdf. (Dostop 13. 5. 2024.)

Bevk, Alida, 2019: Vloga anatomije in fiziologije pri poučevanju govora. Podbevšek, Katarina in Žavbi, Nina (ur.): *Govor v pedagoški praksi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 199–206. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789610602804>.

Biesta, Gert, 2012: Becoming world-wise: An educational perspective on rhetorical curriculum. *Journal of Curriculum Studies* 44/6. 815–826. DOI: <https://doi.org/10.1080/00220272.2012.730285>.

Crowley, Sharon in Hawhee, Debra, 2004: *Ancient Rhetorics for Contemporary Students*. Third Edition. New York: Pearson Longman.

Dainville, Julie in Sans, Benoit, 2016: Teaching Rhetoric Today: Ancient Exercises for Contemporary Citizens. *Educational Research and Reviews* 11/20. 1925–1930. DOI: <https://doi.org/10.5897/ERR2016.3003>.

Doherty, Jonathan, 2023: *Evidence base for positioning oracy at the heart of the school curriculum*. A report commissioned by the English-Speaking Union. London: English-Speaking Union. https://www.esu.org/wp-content/uploads/2023/11/Why-Oracy-Matters_FINAL.pdf. (Dostop 13. 5. 2024.)

Dominik, William J., 2021: Modern Assessments of Quintilian. Van Der Poel, Marc, Edwards, Michael in Murphy, James J. (ur.): *The Oxford Handbook of Quintilian*. Oxford Handbooks. Oxford: Oxford Academic. 464–504. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198713784.013.23>.

Enos, Richard Leo, 2016: Quintilian's Message, Again: His Philosophy of Education. *Advances in the History of Rhetoric* 19/2. 111–123. DOI: <https://doi.org/10.1080/15362426.2016.1182401>.

Holmes-Henderson, Arlene, Žmavc, Janja in Kaldahl, Anne-Grete, 2022: Rhetoric, oracy and citizenship: curricular innovations from Scotland, Slovenia and Norway. *Literacy* 56/3. 253–263. DOI: <https://doi.org/10.1111/lit.12299>.

- Kock, Christian Erik J. in Villadsen, Lisa Storm, 2017: Rhetorical citizenship: studying the discursive crafting and enactment of citizenship. *Citizenship Studies* 21/5. 570–586. DOI: <https://doi.org/10.1080/13621025.2017.1316360>.
- Kvintilijan, Mark Fabij, 2015: *Šola govorništva*. Ljubljana: Šola retorike Zupančič&Zupančič. Prev. Matjaž Babič.
- Mercer, Neil, 2019: *Language and the Joint Creation of Knowledge: The Selected Works of Neil Mercer*. London: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429400759>.
- Millard, Will in Menzies, Loic, 2016: *The state of speaking in our schools*. London: Voice 21. <https://cfey.org/wp-content/uploads/2016/11/Oracy-Report-Final.pdf>. (Dostop 13. 5. 2024.)
- Petek, Tomaž, 2021: Pravopisna ozaveščenost učiteljev razrednega pouka – zgled na poti do višje pismenosti vseh učencev (pedagoško-kodifikacijski vidik). *Jezik in Slovnstvo* 66/2–3. 37–54. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-8RNQODHJ>. (Dostop 13. 5. 2024.)
- Podbevšek, Katarina, 2017: *Govornost literarnih besedil*. Maribor: Aristej.
- Rutar Ilc, Zora in Pavlič Škerjanc, Katja, 2010: *Medpredmetne in kurikularne povezave: Priročnik za učitelje*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Rutten, Kris in Soetaert, Ronald, 2013: Rhetoric, Citizenship, and Cultural Literacy. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 15/3. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.7771/1481-4374.2242>.
- Tivadar, Hotimir, 2015: Vloga pravorečja in njegovo poučevanje v slovenskem osnovno- in srednješolskem izobraževanju. *Jezik in Slovnstvo* 60/3–4. 161–72. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-8I63RCDY>. (Dostop 13. 5. 2024.)
- Wilkinson, Andrew, 1965: The concept of oracy. *English in Education* 2/A2. 3–5. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1754-8845.1965.tb01326.x>.
- Zarefsky, David, 2014: *Rhetorical Perspectives on Argumentation. Selected Essays by David Zarefsky*. Heidelberg idr.: Springer. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-05485-8>.
- Zidar Gale, Tatjana, Žagar, Igor Ž., Žmavc, Janja in Pirc, Vladimir, 2006: *Retorika: Uvod v govorniško veščino. Učbenik za retoriko kot izbirni predmet v 9. razredu devetletnega osnovnošolskega izobraževanja*. Ljubljana: i2.
- Žagar, Igor, Žmavc, Janja in Domajnko, Barbara, 2018: *Učitelj kot retorik: Retorično-argumentativni vidiki pedagoškega diskurza*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Žavbi, Nina, 2019: Kako poučevati govor: izzivi sodobnega odrskega govora z vidika pravorečne norme. Podbevšek, Katarina in Žavbi, Nina (ur.): *Govor v pedagoški praksi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 181–188. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789610602804>.
- Žmavc, Janja, 2021a: Antična retorična perspektiva sporazumevalne zmožnosti kot potencial njenega sodobnega raziskovanja in poučevanja. *Jezik in Slovnstvo* 66/1. 43–56. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-PD3B2EKB>. (Dostop 13. 5. 2024.)
- Žmavc, Janja, 2021b: Teaching rhetoric in primary school – towards modernization of society with classical techniques and practices. Gutvajn, Nikoleta, Stanišić, Jelena in Radović, Vera (ur.): *Problems and perspectives of contemporary education*. Beograd: Institute for Educational Research: Faculty of Teacher Education, University of Belgrade; Moscow: Faculty of Philology, Peoples' Friendship University of Russia. 74–94.

Žmavc, Janja, 2024: Sistematično poučevanje govornega nastopanja pri slovenščini kot izhodišče za medpredmetno povezovanje in razvijanje raznojezične zmožnosti. Lipavac Oštir, Alja in Jazbec, Saša (ur.): *Medpredmetno povezovanje in pouk jezikov*. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba. 303–344. DOI: <https://doi.org/10.18690/um.ff.1.2024>.